

TÜRKİYE'DE DIŞ KAYNAK SORUNU

Dr. Mehmet E. PALAMUT

GİRİŞ

Yetişkin kafalar çağdaş dünyada oluşan olayların kökenine bilsel ve tarafsız bir biçimde gözlemediklerinde, şu iki gerçeği görmezlik edemeyeceklerdir. Bir tarafta, sürekli olarak «Siyasal erkinliğe erişmiş Devletler» zincirine eklenen ve ekleme umuduyla tutuşan halkalar; diğer tarafta, ekonomik gelişme sorunlarını henüz çözememiş olmalarının bir sonucu olarak ekonomik bağımlılıklar!.. İşte, içerisinde yaşadığımız dünyadaki düşünürleri sürekli düşündüren bir konu: Az gelişmiş ülkeler ve bunların büyük çoğunluğunun karşı karşıya buldukları dış kaynak sorunu.

Az gelişmiş ülkeler, siyasal bağımsızlıklarını elde etmiş olsalar bile, büyük çoğunluğu ekonomik ve kültürel bağımlılıklarını sürdürmektedirler. Çünkü bu ülkeler, gelişmelerini tamamlamak için yatırım yapmak zorundadırlar; bu yatırımları gerçekleştirecek malları üretecek ekonomik düzey ve ileri teknolojiye yoksun bulduklarından, onları gelişmiş Devletlerden satın alma zorunluluğu doğmakta ve bu zorunluluğu yerine getirmek için ellerinde yeterli döviz rezerveleri - belirli bazı malların üretiminde monopol veya oligopol sağlıyanların dışında kalan üçüncü dünya ülkelerinin büyük çoğunluğu - bulunmadığından, yabancı likit kaynaklara gereksinme duymaktadırlar. O halde, burada, anılan ülkelerin dış kaynak sorunlarıyla alnaç alnaca bulunmaktayız. Fakat, söz konusu ülkelerde «dış kaynak sorunu»nu incelemeyen önce, iç finansman kaynaklarının kısa bir değerlemesini yapalım.

A. — Az Gelişmiş Ülkelerde İç Finansman Kaynakları

Bu başlık altında, şu soru açınlanmağa çalışılacaktır: Söz konusu ülkeler, «ekonomik kalkınma»larının gerektirdiği yatırımları

iç finansman kaynaklarını zorlayarak gerçekleştiremezler mi? Bu soruya kesin bir yanıt vermeden önce, «sanayileşme»nin ne olduğu ve bu aşamaya varmak için büyük boyuttaki yatırımların zorunlu bulunduğu, bunun için de iç kaynakların yetersizliği üzerinde durmakta yarar olduğu kanısını taşımaktayız. Sanayileşme, geniş anlamda gelişmeyi (1) sağlayan ve süreklilik kazandıran bir evredir. Öyle bir evredir ki, sanayileşme kesitinde artan nüfusa çalışabilecekleri iş sahaları yaratılmakta, geleneksel kafa yapısındaki değişikliklerle toplum sürekli olarak yaşanan çağın gereklerine uygun bir biçimde yönlendirilmekte ve nihayet, bireysel ortalama ulusal hasılanın bitevi arttırılması sağlanmaktadır.

Sanayileşme olutu ise yatırımların nitelik ve niceliğiyle doğru oranlıdır. Yeterli ve gerçekçi yatırımları yapmaksızın, arzulanan sanayileşme aşamasına varmak olası değildir. O halde yatırım nedir? Yatırım, üretimde artışlar yaratmak amacıyla ana mallarda yapılan net harcamalardır. Bir başka deyişle, üretim için ana üretim öğelerinde gerçekleştirilen brüt olmayan ilavelerdir. Bu net ilavelerin finansmanı iç kaynaklarla olası mıdır? Az gelişmiş ülkelerin büyük çoğunluğu, böyle bir olasılıktan yoksun bulunmaktadır. Sözü edilen iç finansman kaynaklarını alttaki başlıklar altında toplayabiliriz :

- Tasarruf,
- Vergi,
- Emisyon,
- İç borçlanma.

o — Tasarruf :

Tasarruf, ulusal gelirin tüketim harcamalarına ayrılmayan kısmıdır. Bireysel olan bu kısımların toplanması, o ülkedeki «gönüllü tasarruflar»ı oluşturur. İç finansman kaynaklarının temelini teşkil eden gönüllü tasarruflar, az gelişmiş ülkelerde yetersizdir. Oysa bunlar, ulusal sermaye birikiminin en önemli kaynağını meydana

(1) Profesör François PERROUX bunu, «Bir toplumun toplumsal ve zihniyet değişiklikleri bileşiminin, o toplumun gerçek toplam ulusal hasılasını sürekli ve önemli ölçüde arttırmasına olanak sağlanması», biçiminde tanımlamakla birlikte, herkesçe bilinen yapının bir başka yerinde, «Kalkınma, kurumlardaki değişikliğin ekonomik doğurganlığını açıklamadır» demektedir. Bkz. : «L'Economie du XX e Siècle», P.U.F., Paris - 1969, ss. 191 - 196.

Türkiye'de Dış Kaynak Sorunu

getirmektedir. Durum böyle olduğu halde, anılan ülkelerde ortalama bireysel gelir düşüktür. Bireylerin toplam gelirlerini (Y), tüketim harcamalarını (C) ve tüketime gitmeyen gelirin kısmı olan tasarrufu da (S) ile gösterirsek, ulusal gelir denklemini aşağıdaki gibi yazabiliriz :

$$Y = C + S$$

Bu denklemsel anlatımda, gelirin tüketim harcamalarında kullanılmayan kısmı olan tasarrufu artırmak için elde iki almanın (seçenek) bulunduğu kendiliğinden görülmektedir: 1) Geliri (Y) artırmak; 2) Tüketim harcamalarını (C) kısmak.

Hemen belirtelim ki, az gelişmiş ülkelerde birey başına düşen gelir miktarı alçaktır. Gelir artışı, gayet yavaş ve kerteli olmaktadır. Gelir arttırıcı bir devinmede bulunmak ise, oldukça uzun süreli bir uğraşı olup birden başarılması olası değildir. İkinci almasıdaysa, anılan ülkelerde bireylerin yaşamları için zorunlu olan tüketim harcamaları zaten yetersizdir. Gerekli ölçüde tüketimde bulunmayan tüketicinin bu harcamalarını (C) kısmağa olanak yoktur.

Böyle olunca, gönüllü tasarruf yapmak güçtür. Gönüllü tasarruf yapma olanağı bulunan gayet azınlıkta olan bir sınıf da, ellerindeki likit kaynakları yatırımlara dönüştürecekleri yerde, onları taşınmaz mal biriktirimi (spéculation) ve kıymetli metal yığını (thésaurisation) biçimindeki harcamalara yöneltmektedir.

b — Vergi :

Geri ülkelerde, «vergi gelirleri» bir iç finansman kaynağı olarak kullanılmaz mı? Bilindiği gibi vergi, Devletin yapmakta bulunduğu kamu harcamalarının karşılığını sağlamak ve/veya sosyo-ekonomik yaşama el atmak için şahıslardan karşılıksız olarak alınan, zorlayışlı ve kesin parasal ödemedir. Bir başka anlatımla vergi, özel kesimden kamu kesimine yapılan zorlayışlı ve yasal bir kaynak aktarımıdır; Devletin bireylerin gelirine ortak olmasıdır. Mademki Devlet bireylerin gelirine ortak olabilmekte, zorlayışlı olarak özel kesimden kendi kesimine fon aktarabilmektedir; o halde vergileri yatırımların finansmanında rahatlıkla kullanabileceği kanısı, ilk bakışta kuvvetle ortaya çıkmaktadır. Fakat, bu yanlıtıdır. Nedenleri ise :

Dr. Mehmet E. PALAMUT

Bir kere, az gelişmiş ülkelerde kuvvetli bir «vergi ödeme gücü» yoktur. Çünkü bereylerin geliri oldukça düşüktür. Büyük çoğunluğun gelirleri enaz geçim düzeyinde teşekkül etmektedir. Vergi ödeme gücü bulunanlar üzerinde de vergi, daraltıcı etki yaratacağından, bunlar üzerinde uygulanacak yüksek oranlı bir gelir vergisi girişimci sınıfın başlatacakları girişimler üzerinde olumsuz etki yapabilir.

İkinci olarak, bu ülkeler vergiye henüz alışmamışlardır. Vergi örgütünün yetersizliği, ekonomik fakirliğin yanında kültürel fakirliğin varlığı, yükümlüleri vergiye karşı bir cephe almaya zorlar. Kacakçılık yaygın bir hal alır.

Üçüncü olarak, bu ülkelerde ekonominin bünyesi çağdaş, elastik, ve randımanlı bir vergilemenin uygulanabilirliğine karşıt düşmektedir. Çünkü, sanayileşme anılan ülkelerde ya kurulmamış veya kuruluş safhasındadır.

Ve nihayet, geri kalmış ülkelerde, servetin etkin bir biçimde vergilendirilmesine olanak yoktur. Çünkü, varlıklı tabakalar, - küçük bir azınlığı oluşturmasına karşın - siyasal iktidarı ellerinde tutmaktadırlar. İktidar edenlerin yurt kalkınması için kendi kendilerini vergilendirecek bir erdem ve öngörüden yoksun bulunmaları, onları etkin bir servet vergisinin uygulanma alanına konmasına karşı çıkarmaktadır.

c — Emisyon :

Emisyon, Merkez Bankalarının para musluklarını açarak piyasadaki para hacmini artırmalarıdır. Fakat bu musluklar, haklı nedenlerin dışında kullanıldıklarında, fiyatlar genel düzeyinde bir artma olur. Bu artma, sürekli ve kümülatif bir nitelik kazandığı vakit enflasyon başgösterir.

Enflasyonun yarattığı toplumsal olmayan etkileri, yararlarından fazla bulunduğundan, az gelişmiş ülkelerde bu finansman kaynağına sürekli olarak başvurmak sakıncalıdır. Acıdır ki, Türkiye, plan hedeflerinde öngörülen kalkınma hızını gerçekleştirmek için bu yöntemi büyük ölçüde kullanmış ve enflasyonun bugünkü boyutlara ulaşmasına olanak hazırlamıştır.

Türkiye'de Dış Kaynak Sorunu

d — İç borçlanma :

İç borç, belirli süre sonunda geri ödemek ve alacaklılara maddi bir çıkar sağlamak suretiyle Devletin gereksinim duyduğu kaynağı siyasal «sınırları içindeki yurttaşlarına ya da çeşitli kuruluşlarına baş vurarak» (2) sağladığı finansman biçimidir. Hiç şüphesiz, iç kaynaklardan borçlanarak yatırım ivmesi süreklilik kazandırılabilir. Fakat, bu borçlanma bireyler nezdinde akd olunmalıdır. Oysa, az gelişmiş ülkelerde bireylerin yeterli tasarrufları bulunmadığı için, Devlet genellikle bankalar, sermaye şirketleri ve diğer kurumlar nezdinde borçlanmaya gitmektedir. Bu ise yatırımcıların yatırılabilir fonlarını azaltacağından, bunun ekonomik yaşam üzerindeki etkinliğinin daha az olacağı açıktır.

Aslında Devlet, az gelişmiş ekonomilerde iç borçlanmaya giderken, şu iki amacı birlikte gerçekleştirmek ister :

- Borçlanmanın gelir ve servet etkisinden (Income and wealth effect) yararlanarak ekonomideki toplam tasarrufları artırmak;
- Yatırıma dönüştürülmeyip elde türlü güdülerle tutulan kaynakları yatırımlara yöneltmek.

Genel amaçlar bu olduğu halde, çoğu kez bunların gerçekleştirilmesi olası değildir. Bir kere, gerek fiyatlar genel düzeyindeki yükselmeler, gerekse sık sık değişen siyasal iktidarlara duyulan güvensizlik nedeniyle bireyler, Devlete borç verecekleri yerde, harcanabilir kaynaklarını en son noktasına kadar tüketmekte yarar görürler. İkinci olarak, yukarıda «vergi» konusunda açıkladığımız nedenlerden ötürü, servetin etkin bir biçimde vergilendirilmemiş olması tüketicileri uyarmakta ve ellerinde bulundurdukları tasarrufların kıymetli metal ve taşınmaz mal yığına dönüşmesini zorlamaktadır. Bugün ülkemizde, köylüsünden kentlisine, düz işçisinden en yüksek eğitilmişine varıncaya dek herkesin dayanıklı (altın, gümüş, otomobil, televizyon, elektrofon, teyp, dikiş ve çamaşır makinası v.b.) ve taşınmaz (tarla, arsa, apartman, kat, yazlık...) mal biriktiriminde birbirleriyle yarışırken, «Savunma Tahvilleri» ne karşı

(2) Prof. Dr. Macit İNCE, «Devlet Borçlanması», Ankara - 1976, s. 22.

gösterilen kayıtsızlığın nedenlerinin bu iki kaynaktan beslenmekte olduğu bir gerçektir (3).

Yukarıda görüldüğü gibi, az gelişmiş ülkelerin ve bu arada yer alan Türkiye'nin «iç kaynaklar»ı yetersiz olup bu kaynaklarla ekonomik kalkınmayı başlatmak ve onu sürdürmek olası değildir. Bir başka deyişle, sözü edilen ekonomiler «dış kaynaklar»a gereksinim duymaktadırlar.

B. — Az Gelişmiş Ülkelerin Dış Kaynak Gereksinimlerinin Temel Nedenleri

Az gelişmiş ülkelerin dış finansman kaynaklarına gereksinim duymalarının temel nedenleri, sosyo - ekonomik yapılarındaki farklılıkların sonucu olarak birinden diğerine değişmekteyse de, biz bunları aşağıdaki biçimde gruplandıracağız :

a — Kalkınmanın müşterek bir bilince dönüşmüş olması;

b — Kalkınmanın bir plana bağlanmış olması ve planda yer alan «kalkınma hızı»nın oldukça yüksek saptanması;

c — Şimdiki ileri ülkelerin vaktiyle uygulamış buldukları bir takım sömürü araçlarını, geri ülkelerin kullanmaktan yoksun bulunmaları;

d — Demokratik yönetim biçiminin çağımızda yaygınlık kazanması;

e — Ödemler bilançosunun sürekli olarak olumsuz yönde gelişmesi.

Şimdi, maddeler halinde yukarıda somutlaştırmaya çalıştığımız bu nedenleri biraz açınlayalım.

a — Kalkınmanın müşterek bir bilince dönüşmüş olması :

Çağdaş toplum, kitlesel kalkınmadan yanadır. Kalkınma müşterek bir bilince dönüşmüş olup, onu arzulamayan birinin bulunacağı

(3) İç Devlet borçları ve etkileri konusunda, geniş bilgi için Bkz. : Prof. Dr. Yılmaz BÜYÜKERŞEN, «İç Devlet Borçlarının Enflasyonist Etkileri», Eskişehir İ.T.İ.A. Yayını, İstanbul-; Prof. Dr. Macit İNCE, A.g.e., Dr. H. Üren ARSAN, «Türkiye'de Cumhuriyet Devrinde İç Devlet Borçları», A. Ü. S. B. F. Yayını, Ankara - 1961.

Türkiye'de Dış Kaynak Sorunu

düşünülemez. Gerçek anlamda kalkınma, birey başına düşen ulusal gelirin her yıl, devamlı ve önemli ölçüde artması olduğuna göre, böyle reel ve önemli boyuttaki bireysel gelir artışına karşı çıkacak bilinçli birinin varolabileceği söz konusu edilemez. Hiç bir biçimde yadsınamaz ki, böyle bir müşterek bilincin yaratılmasında eğitimin, toplumsal ilişkilerin, «dış dünya ile kurulan bağlar» diyebileceğimiz turistik ilintilerin, çağdaş haberleşme araç ve yöntemlerinin geliştirdikleri hız, ve oluşturdukları sosyal çevrenin büyük rolleri vardır.

Gelişmiş ülkeler XX. yüzyılın her türlü konfor, rahat ve gönencinden yararlanırlarken, az gelişmiş ülkeler tüm bu olanaklardan yoksun bulunmaktadırlar. Birincilerde tüketim olanca hızıyla uyarılar olarak kitlesel bir tüketim toplumu (Société de la consommation) yaratılarak, tüketicilerin az yıpranmış veya kirlenmiş dayanıklı tüketim mallarını tamirciye veya temizleyiciye götürecek yerde, bunları çöp kutularına atmaya yeğledikleri bir ortam oluşturulurken; diğerlerinde, bireyin henüz birinci derecede zorunlu tüketim mallarını gereksinimleri karşılanamamakta, soğuktan, açlıktan, ilâçsızlıktan ve her türlü sağlık koşullarının sağlanamamış olmasından dünyanın şu veya bu geri ülkesinde acımasız bir biçimde ölenlerin insana ürperti veren ezinçdolmuş manzaralarıyla karşılaşmaktadır. Az gelişmiş ülkelerde yaşayanların insanca yaşama hakları yok mu? Onlarinsan değil mi? Bir grubun gönenç içerisinde mutlu yaşamlarını sürdürürken, diğerlerinin yaşanmağa değer insanlık koşullarından yoksun bulunmaları, hangi vicdan ve adalet ilkesiyle bağdaştırılabilir?

Tüm bu sorunların yanıtları, bir yandan çağımızın gerekleri ölçüsünde değil, fakat gelişmiş ulusların cimrice davranış ve özverileri; diğer yandan gelişmekte olanların müşterek bilinçle uygulama yöneliminde oldukları ussal çabalarla verilmeğe çalışılmaktadır.

Şüphesiz ki, az gelişmiş ülkeler, «Gelişmiş» olmamanın acısını yüreklerinde burjuva burjuva duymuşlar ve bugün, gelişme yolunun müşterek bilincine varmışlardır. Bu yol ise, ekonomik kalkınmadır. Bir başka deyişle ekonomik kalkınma, üretimi sürekli olarak artırmak ve ödemler bilançosunu lehe çevirmektir. Fakat ne var ki, az gelişmiş ülkeler «kalkınma sorunları»nın çözümü için, gelişme yolunun öngördüğü her türlü vasıtayı kullanarak özlemini duy-

dukları endüstriyel toplumların düzeyine ulaşma çabasında bulunurlarken, ve çoğu kez bunda başarılı da olurlarken, diğerleri de yerlerinde durmamakta; hatta, gelişmekte olan ekonomilerin kalkınma hızlarından daha büyük bir hızla ilerlemektedirler (4).

Bizce bu gerçek, endüstriyel ülkelerin yaşam düzeylerini görmüş veya öğrenmiş bulunan gelişmekte olan ülke insanların kalkınma bilinç, azim ve çabalarına gölge düşürmemelidir. Onlar, gelişme yolunda ussal ve bilimsel çabalarını bitevi sürdürmelidirler. Çünkü, gelişmiş ülkelerin uzun süre geliştirip oluşturdukları çağdaş teknolojiyi söz konusu ülkeler, hazır alacaklar; teknolojik araştırma ve geliştirme için ayrıca bir zaman ve kaynak israfında bulunmayacaklardır.

b — Kalkınmanın bir plana bağlanmış olması ve planda yer alan kalkınma hızının oldukça yüksek saptanması :

İçerisinde yaşadığımız dünyanın ekonomileri, - bir bakıma - plana dayanan ekonomilerdir. Plan, eldeki kaynakların ussal bir biçimde kullanılması suretiyle, en kısa zamanda gerçekleştirilecek veya ulaşılabilecek sosyo-ekonomik hedefleri gösteren, uyumlu ve gerçekçi bir yöntemdir. Bir başka ifadeyle plan (5), elde bulunan olanaklarla amaçlara en uygun bir biçimde ulaşma yoludur. Anayasamızın 129'ncu maddesi «kalkınma»nın planla gerçekleştirileceğini yaptırımsal bir hükme bağlayarak şu biçimde ifade etmektedir : «İktisadî, sosyal ve kültürel kalkınma plâna bağlanır. Kalkınma bu plâna göre gerçekleştirilir» (m.129/I).

Gelişme yolunda bulunan ülkeler, kalkınmalarını en kısa zamanda tamamlamak ve «gelişmişler» düzeyine bir an önce çıkabilmek için, ekonomilerinin «kalkınma hızları»nı oldukça yüksek saptamışlardır. Aksi durumda, geri kalmışların «ileri ülkeler» mertesine çıkamaları ham bir imge olmaktan öteye gidemez. İşte, ekonomik kal-

(4) Yatırım olanaklarının doğal bir sonucu olarak, gelişmiş ülkelerin kalkınma hızları gelişmekte olanlarınkinden daha yüksektir. Bugün bazı ülkeler, konjonktürel nedenlerle eksi veya sıfır gelişme hızına sahipseler, bunun geçici bir nitelik taşıdığı kabul edilmelidir.

(5) Plan konusunda geniş bilgi için bkz. : Jean TİNBERGEN, «La Planification», Hachette, Paris-1967; Charles BETTELHEİM, «Planification et Croissance Accélérée», Maspero, Paris-1967; Philippe HERZOG, «Politique Economique et Planification», Ed. Sociales, Paris-1971.

Türkiye'de Dış Kaynak Sorunu

kınmayı imgelikten çıkarıp onun gerçekleştirilebilir bir olut biçimine dönüştürülebilmesi, ancak ve ancak, gerçek ve oldukça yüksek saptanan % 7'lik kalkınma hızını gerçekleştirmek için, GSHM'nin ları yalnızca yatırımların yeterli finansman kaynaklarından beslenmesi suretiyle geçerlilik kazanırlar.

Türk Devleti, Birinci ve İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planlarında saptanan % 7'lik kalkınma hızını gerçekleştirmek için, GSHM'nin her yıl % 18 3'nün BBYKP (1963 - 1967) döneminde ve % 22, 5'nin ise İBYKP (1968 - 1972) döneminde yatırımlara yöneltilmesini öngörmüştür. ÜBYKP (1973 - 1977) evresinde, kalkınma hızı % 7, 9'a çıkarılarak her yıl GSMH'nin % 24, 2'nin yatırımlara dönüştürülmesi istenmiştir. Oysa, anılan boyuttaki yatırımların gerçekleştirilmesi için, -iç kaynakların yetersiz olmasından ötürü- BBYKP ve İBYKP dönemlerinde dış kaynaklara baş vurma zorunluluğu doğmuş ve bu dönemlerdeki yatırımlar, dış kaynakların yardımıyla sağlanabilmiştir. ÜBYKP evresinde, planın «dış kaynaklara bağıllığının azaltılması» (6) öngörülmüşse de, bu bağımlılık süregelmektedir.

c — Şimdi ileri ülkelerin vaktiyle uygulamış buldukları bir takım sömürü araçların, geri ülkelerin kullanmaktan yoksun bulunmaları :

Toplumsal olayların örgütlediği «Ekonomi Tarihi» tarafsız bir gözlemle incelendiğinde görülecektir ki, bugünün «gelişmiş» ekonomileri, tarihsel süreç içerisinde aldıkları bu yolu emperyalizmi yaygınlaştıran kıymetli metal biriktirme tutkusuna ve nice insanların (çocuk, kadın, erkek ve yaşlı ayırımı yapmaksızın) günde 17 - 18 saatlik alın teri akıtımına borçlu bulunmaktadır. Çağdaş ileri ülkelerin -hiç değilse büyük çoğunluğunun- ekonomik kalkınmalarının temelinde sosyal ve ekonomik sömürü yatmaktadır (7). Ekonomik ve sosyal sömürü araçları ile söz konusu ileri ülkeler arasında çok sıkı bir ilişki vardır. Bu nedenle, gelişmiş ekonomilerin hemen hemen tümünü, anılan sömürü araçlarından yalnızca irdelemek olası değildir.

(6) Bkz. : «Yeni Strateji ve Kalkınma Planı : Üçüncü Beş Yıl (1973-1977)», D.D.T., Ankara-1973, s. 1008.

(7) Bkz. : Z. F. FINDIKLIOĞLU, «Sosyalizm», İstanbul-1965; Gülten KAZGAN, «İktisadi Düşünce», Ankara-1974.

Oysa, çağdaş geri ülkeler, bu sömürü araçlarını kullanmaktan yoksundurlar. Sosyal sömürüyü kullanamazlar. Çünkü, toplumsal tamlaşma (intégration) ve dayanışmanın (solidarité) bilincine varmışlardır. İkinci olarak, emperyalist nitelik taşıyan ekonomik sömürüyü başlatamazlar ve sürdüremezler. Buna, güçleri yetmediği gibi içinde yaşanılan çağın düşünsel akımları da karşıttır.

Bu bakımdan, Türkiye ve diğer gelişmekte olan ülkeler, ekonomik kalkınmalarını sosyal refah harcamalarını kısaksızın ve insanların bir takım sosyo-ekonomik karanlık dehlizlerin etüvünden geçirmeksizin yapmak zorundadırlar. Bunun ise, söz konusu ülkeleri zaman zaman bazı güçlüklerle ve ekonomik bağımlılıklarla alnaç alnaca getirdiği ve getireceği bir gerçektir.

d— Demokratik yönetim biçiminin çağımızda yaygınlık kazanması :

Çağımızın yönetim biçimi demokrasidir. Bir ülke ulusunun «çoğunlukla, çoğunluğun da ehliyetliler ve seçkinlerle temsili» ilkesine dayanan demokrasi, çoğulcu (pluraliste) bir rejimdir (8). Bu çoğulcu rejimin temelini özgürlük oluşturur. Sosyal, ekonomik ve siyasal içeriği bulunan bir özgürlük anlayışıdır bu!..

Demokratik yönetime biçim ve içerik veren özgür kurumlardır (9). Siyasal kuruluşlardan (partiler) tüketici ve üretici kuruluşlarına; düşün yayma (basın) kurumlarından öğretim kurumlarına; en yaygın geniş işçi örgütlerinden en basit dar, yörel örgütlere varıncaya dek uzanan, ve ancak ussal ve etik ölçülerle sınırlanabilen özgürlüklerin oluşturduğu «kurum» kavramıdır, bu. Anayasamızın 2. maddesi : «Türkiye Cumhuriyeti. insan haklarına ve başlangıçta belirtilen temel ilkelere dayanan, millî, demokratik, lâik ve sosyal bir hukuk devletidir» demek suretiyle, Türk demokrasisinin nitelik ve kapsamını belirlemiştir.

Hemen belirtelim ki çoğulcu ve özgürlükcü kurum anlayışına dayanan demokrasi, aynı zamanda zor işleyen - fakat işleyen- ve pahalı harcamaları gerektiren bir rejimdir. Onun için, ekonomik

(8) A. Fuad BAŞGİL, «Demokrasi Yolunda», İstanbul-1960, s. 24.

(9) Bkz. : Maurice DUVERGER, «Introduction à la Politique», Paris-1965, Gallimard; Raymond ARON, «Démocratie et Totalitarisme», Gallimard, Paris-1965.

Türkiye'de Dış Kaynak Sorunu

ve sosyal özgürlüklerden temellenen bu rejimin işlevini yerine getirebilmesi, parasal yönden bireylere pahalıya mal olmaktadır. Bu sakıncasına karşın, demokratik yöntemler hergün değer ve anlam kazanmaktadırlar. Aksine çağdaş insanlık, her türlü özgürlüğünden hiç bir ödün vermemekte ve her geçen gün demokratik rejimlere olan bağlılığını, dünyanın şu veya bu bölgesinde gayet anlamlı bir biçimde sergilemekten geri kalmamaktadır. Bu bakımdan, çağdaş yönetimin pahalılığı ve yaygınlığı «dış kaynak» a duyulan gereksinimi vurgulamaktadır.

e — Ödemler bilançosunun sürekli olarak olumsuz yönde gelişmesi :

Ödemler bilançosu, bir ülkenin dış dünyayla olan ilintilerinin ayrıntılı ve yönetsel tablosudur. Hemen belirtelim ki, bu tablo, aynı anda o ülkenin ekonomik yapı ve gücünün bir fotoğrafıdır da. Bilindiği gibi, bu tabloyu oluşturan üç önemli kalem (poste) vardır: Dışalım (ithalât) ve dışsatımı (ihracat) gösteren ticat hadleri, sermaye hareketleri ve görünmeyen işlemler. Fakat, hemen belirtmekte yarar var ki, ödemeler bilançosunu olumlu veya olumsuz yönde ağır bir biçimde etkileyen birinci kalemdir.

Dış dünyayla yapılan ilişkileri bir ayna gibi gösteren ve ekonomik olayların seyrini vurgulayan bu bilanço, az gelişmiş ülkelerin büyük çoğunluğunda sürekli açık vermektedir. Bunun nedeni ise, anılan ülkelerin ekonomik yapılarının tarımsal bir nitelik göstermeleri ve dışalımının dışsatımlarından fazla olmasıdır. Örneğin, Tablo : I'de de görüleceği gibi, Türkiye'nin dış ticaret bilançosu Cumhuriyetin kuruluşundan bugüne dek sürekli bir biçimde açık vermekte ve bu açık gün geçtikçe büyümektedir.

Yandaki tablo : 1'in incelenmesinden ortaya çıkan sonuç, dış alımlarla satımlar arasındaki farkın süregelen (kronik) bir nitelik kazanmış olmasıdır.

Burada, çıç gibi büyüyen Türk dış ticaret açığının, ödemeler bilançosunun aktifini besleyen «işçi dövizleri» ve görünmeyen bir kalem olan «turizm gelirleri»yle giderilip (compensation) giderilemeyeceği konusu tartışılabilir.

TABLO : I. — DIŞ ALIM VE SATIMLARIN TÜRKİYE'DEKİ EVRİMİ
(Milyon Dolar)

Yıllar	Dış alımlar	Dış satımlar	Fark (+ ; —)
1923	87	51	— 36
1928	114	88	— 26
1933	35	48	+ 13
1938	119	115	— 4
1943	155	197	+ 42
1948	275	197	— 78
1953	533	396	— 137
1958	315	247	— 68
1963	688	368	— 320
1968	764	496	— 268
1973	2.086	1.317	— 769
1974	3.778	1.532	— 2.246
1975	4.739	1.401	— 3.338
1976	5.129	1.960	— 3.169

Kaynak : — Tevfik CAN, «Cumhuriyetimizin 50. Yılında Dış Ticaret İlişkilerimiz», Mülkiyetliler Birliği Dergisi, No : 32, Ankara - 1973, ss. 70-71.
— «Türkiye-AET Dış Ticaret Açığı», Türkiye İktisat Gazetesi, 24.2.1977, Ankara, ss. 1-8.

Herşeyden evvel, dış «Turizm Gelirleri»miz 1970 yılından itibaren olumlu bir fark vermeğe başlamış olup bunun yıllara göre dağılımı şöyledir : 1970'de 4 milyon dolar, 1971'de 21 milyon, 1972'de 44 milyon dolar, 1973'de 78milyon, 1974'de 42 milyon ve 1975'de 46 milyon (10) dolar olup 1976'da bir düşme göstererek 27.437.000 dolarlık aleyhimize fark vermiştir. Şayet, gerekli önlemler alınmazsa, 1977 ve onu takibeden yıllarda da aleyhe olan farkın daha da büyüyeceğini, daha önceki iyimser gözlemlerimize rağmen (II), söylemek, herhalde bir kehanet sayılmamalıdır.

- (10) Basitlik sağlanması amacıyla, 500.000'den küçük veriler saptamaya katılmamış, 500.000 ve daha üsttekiler ise «milyon»a dönüştürülmüştür.
(11) Mehmet E. PALAMUT, «La Fiscalité Turque et ses Incidences économiques», St. Egrève-1975, s. 392.

Türkiye'de Dış Kaynak Sorunu

TABLO : II. — TÜRK İŞÇİ DÖVİZLERİNDEKİ GELİŞME
(Milyon Dolar)

Yıllar	Miktar	Yıllar	Miktar
1964	8,1	1970	273,0
1965	69,8	1971	471,4
1966	115,3	1972	740,0
1967	93,0	1973	1.183,0
1968	107,3	1974	1.426,0
1969	140,6	1975	1.312,0

Kaynak : — Dr. A. Metin İNAL, «L'Industrie Turque et le Marché Commun» (Tez), Montpellier - 1975, s. 35.

— «İktisadi Rapor 1976», T.T.O.S.O.T.B.B., Ankara-1976, s. 554.

Yurtdışında bulunan işçi yurttaşlarımızın gönderdikleri «dövizler»e gelince, bunlara da pek fazla umut bağlanmamalıdır. Çünkü bu dövizler, dışarıya işçi gönderimiyle tek düze bir oranla başlangıçta artarken, daha sonra, (Tablo : II'de de görüldüğü gibi) Batıdaki ekonomik buhranla ve diğer bazı koşullarla ilintili olarak düşme eğilimi göstermiştir, ve bu devam etmektedir.

Elimizde 1976 yılının pek in sayısal verileri olmamakla birlikte, bunun 1975 yılından daha az bir düzeyde olduğunu söyleyebiliriz. İşçi dövizlerindeki düşüşün, bizce beş ana nedeni vardır. Bunlar :

1 — Dışarıya giden işçi yurttaşlarımızın, zamanla çalıştıkları ülkelerin yaşam koşullarını sindirerek, buldukları toplumsal çevreye uymaları;

2 — Kalış sürelerinin uzaması karşısında, çocuklarının yakınlarını kaldıkları ülkeye getirmeleri;

3 — Türkiye'deki enflasyonist baskının bir sonucu olarak, bir çokların ellerindeki ulusal para cinsindeki tasarrufları yabancı paralara dönüştürmek istemeleri ve bunu ancak, işçi dövizleriyle devamlı beslenen kaçak döviz karaborsasınca sağlayabilmeleri;

4 — İç ve dış fiyat farkı nedeniyle, yurda döviz göndermekle bir yararlarının bulunmadığı bilincine varan işçilerin zorunlu bulunmaları halinde bunu aynı (mal) olarak ülkeye sokmaları;

5 — Batı ekonomilerinde gözlemlenen ve son yıllarda etkinliğini arttıran işsizlik ve durgunluk.

Tüm bu açıklamalardan ortaya çıkan gerçek şudur: Türkiye'nin aleyhine gelişmekte bulunan dış ticaret farklarını, gerek dış turizm gelirleri ve gerekse işçi dövizleri ile gidermeğe olanak yoktur. Kalınma girişiminden de vazgeçilemeyeceğine göre, «Dış kaynak» Türkiye ve diğer gelişmekte olan ülkeler için zorunlu bulunmaktadır. Dış kaynak kavramı geniş olmakla birlikte, biz bu araştırmamızda sadece Türkiye'nin «Dış borçlar»ını ve «Dış özel yatırımlar»ını incelemekle yetineceğiz.

I. — DIŞ BORÇLAR

Borca gereksinim duyan Devletle yabancı Devletler, o Devletlerin bireylerine uluslararası örgütler arasında karşılıklı irâde beyanına dayanılarak akdedilen ve sözleşmede öngörülen oranda bir karşılık ödenmesini gerektiren, genellikle yabancı para (döviz) cinsinden olan kredilere «Dış Borçlar» denir. Türk dış borçlarını biz, ekonomimizin niteliklerini dünden bugüne yansıtacak biçimde, iki evrede inceleyeceğiz :

- Kuluçka evresi (1923 - 1959),
- Doğuş ve büyüme evresi (1960 - 1977).

A. — Kuluçka Evresinde Dış Borçlar

Cumhuriyetin kuruluşundan çağdaş içerikteki Anayasının kabulüne ve gerçek anlamda bir plan fikrinin benimsenişine kadar olan bu evreyi, tarihsel sıraya göre başlıca dört paragraf altında toplamak olasıdır :

- a — 1923 - 1929 dönemi,
- b — 1930 - 1939 dönemi,

(1) Tarihsel bilgi için, Bkz. : İ. Hakkı YENİAY, «Yeni Osmanlı Borçları Tarihi», İ.Ü. İktisat Fakültesi Yayını, İstanbul-1964.

Türkiye'de Dış Kaynak Sorunu

c — 1940 - 1949 dönemi,

d — 1950 - 1959 dönemi.

a— 1923 - 1929 dönemi :

Hepimizin bildiği gibi, Türkiye'nin kurucuları savaşlarla harab olmuş ve dış borçlara boğulmuş (1) bir ülke devraldılar, ve kendilerini sosyo - ekonomik sorunların çözümüne ve özellikle şu amaçlara adanmışlar :

- Bağımsız yeni bir ülkenin kurulması,
- Ekonomik kalkınmanın gerçekleştirilmesi;
- Batı nitelikli reformların başarılması.

Bu amaçlara ulaşmak için uygulanan yöntem ise, «Liberal ekonomi düzeni» olup, bu yöntem anılan amaçları gerçekleştirmeye yetmemiştir. Bunun nedenleri ise :

- Türlü biçimlerde uyarılan yatırımların finansmanı için yeterli tasarrufun olmayışı ;
- Geniş anlamda arz ve talebin özgürce cereyan edebileceği bir pazarın (piyasa) bulunmaması;
- Girişimci sınıfın yokluğu;
- Evrensel buhranın doğuşu ve Türkiye'nin de bundan etkilenmesi.

Söz konusu dönemde, Cumhuriyet Türkiye'si'nin dış borçlanmaya gitmediğini görüyoruz. Oysa, Türklerin dış borçlara karşı tarihsel ve biraz da kötü bir alışkanlığı vardır. Üstelik, Tablo : III'de görülebileceği gibi, dış ticaret bilançosu sürekli olarak aleyhe gelişmektedir. Fakat, bütün bunlara rağmen dış borçlanmaya gidilmez. Bizce bunda, tarihsel Türk dış borçlanmasının bıraktığı kötü iz kadar, yeni kurulmuş bir Devletin buhranlarla çalkalanan evrende, siyasal yalnızlığının da etkisi vardır.

b — 1930 - 1939 dönemi :

Yukarıda açıklanmağa çalışılan amaçların gerçekleşmemesi ve anılan nedenlerin Türk ekonomisi üzerindeki katı vurguları sonu-

(1) Tarihsel bilgi için, Bkz. : İ. Hakkı YENİAY, «Yeni Osmanlı Borçlar Tarihi», İ. Ü. İktisat Fakültesi Yayını, İstanbul - 1964.

Dr. Mehmet E. PALAMUT

TABLO : III. — 1923 - 1929 DÖNEMİNDE DIŞ TİCARET
(Milyon TL)

Yıllar	Dış alımlar	Dış satımlar	Fark (+, -)
1923	145	85	— 60
1924	194	159	— 35
1925	242	192	— 50
1926	235	186	— 49
1927	211	158	— 53
1928	224	174	— 50
1929	256	155	— 101

Kaynak : — Osman OKYAR, «Dış Ticaret ve Ecnebi Sermaye Meseleleri» (Yeni Türkiye), İstanbul-1959, s. 259.

cu «liberal ekonomi düzeni» terk edilerek, 1930'larda «Devletçilik» deneyimine geçilmiştir. «Devletçilik» in çözümlemek istediği sorunlar işe şunlardır :

- 1) Yaygın bir yol şebekesinin inşası;
- 2) Halkın birinci derecede gereksinim duyduğu malların üretilmesi;
- 3) Çağdaş bir endüstrinin kurulması;
- 4) Yeni fikir ve reformların halka ulaştırılması.

Söz konusu amaçların gerçekleştirilmesi için, 1933 - 1938 devresini kapsayan ilk beş yıllık planlı deneyime geçilerek, dış borçlanma konusunda bir yumuşama politikasının izlendiği kendini gösterir. Örneğin, Devletçi Türkiye, 1930'da A.B.D.'e 10 milyon dolar, 1934'de S.S.C.B.'e 8 milyon dolar ve 1938'de de İngiltere'ye 16 milyon sterlin (2) borçlanır.

(2) Prof. Dr. Macit İNCE, «Devlet Borçlanması», Ankara-1976, s. 67.

Türkiye'de Dış Kaynak Sorunu

Hemen belirtelim ki, söz konusu dönemde alınan sıkı para ve dış ticaret politikasının olumlu sonucu olarak, dışalım kısılarak, bunakarşı n dışsatımlar uyarılmak istenmiş ise de, dış ticaret bilançosunda sağlanan lehçe artış, pek önemli niceliklere tırmanmamaktadır. (Bakınız Tablo : IV).

TABLO : IV. — 1930 - 1939 DÖNEMİNDE DİŞ TİCARET
(Milyon TL)

Yıllar	Dış alımlar	Dış satımlar	Fark (+,—)
1930	147	151	+ 4
1931	127	127	0
1932	86	101	+ 15
1933	75	96	+ 21
1934	87	92	+ 5
1935	89	96	+ 7
1936	93	118	+ 25
1937	114	138	+ 24
1938	150	145	— 5
1939	118	127	+ 9

Kaynak : Osman OKYAR, a.g.e., s. 262.

c — 1940 - 1949 dönemi :

Bu dönem, uygulanan «Planlı Devletçilik» yönteminin çok geçmeden ödünler vermeye başladığı, siyasi ve ticari politikada liberal adımların atıldığı devredir. Anılan dönemi oluşturan gelişmeleri şu biçimde özetleyebiliriz :

- Otarsiden yana olan M. Kemal Atatürk'ün ölümü;
- İkinci Dünya Savaşının patlaması ve savaş sonrasında özgürlükçü Batı ülkelerinin kendi aralarında türlü güdülerle bütünleşmeleri;
- Türkiye'de çoğulcu partilere dayanan siyasi yönetim uygulamasına geçiş;

— Resmî olarak, ulusal paranın (TL) önemli ölçüde değer yitmesinin tanınması (1946 devalüasyonu).

Bu gelişmelerin sonucu Türkiye, diğer ülkelerle olan ilişkilerini artırdı. Fakat, bütün bunlara rağmen Batıdan umduğu dış kaynakları sağladığı söylenemez. Profesör M. İnce'nin belirttiği gibi, 1944-1947 yılları arasında, ABD'den alınan 50 milyon dolarlık kredi bir tarafı bırakılırsa, Türkiye, «özellikle savaş sonrasının ilk yıllarında önemli bir dış destek görmedi» (3).

Hemen belirtmeliyiz ki, 1948'den itibaren, Türkiye'de de uygulama alanı bulan, «Franklin Roosevelt'in ülkesinden gelen, toplumsal bunalımların ve açlığın doğurduğu, ümitsizliğin yolunu gözlediği ve savaşın ezdiği ulusları sükûta uğratmayan, uluslararası ekonomik birliğin ve barışın derin özlemi üzerine kurulan politika» (Marsahall Planı) ile bir takım somut değişimler oldu (4). Doğal olarak, bu değişimler Türkiye'nin dış dünya ile bulunan tecimsel ilişkilerini büyük ölçüde etkiledi ve dış ticaret bilançosu -Tablo: V'in incelenmesinden de anlaşılacağı üzere- tekrar büyük açıklar vermeye başladı.

1950'ekadar kaydedilen ve adına «Kuluçka evresi» içinde «Embriyon devresi (1923 - 1949)» diyebileceğimiz bu üç döneminin ekonomik gelişme sürecindeki değerlendirmesini yapmak istersek, diyebileceğiz ki demiryolu, bir kaç şeker ve tekstil fabrikası ve bir demir-çelik fabrikasının dışında, gerek «Devletçilik» ilkesinin gerekse planlama denymlerinin öngördüğü amaçları gerçekleştirmek mümkün olmadı. Bunun nedenlerini ise şöyle özetleyebiliriz :

- Yatırımların yetersizliği (5);
- Strateik yatırımların toplam yatırımlar içersinden çoğunluğu oluşturması,
- Özel girişimciliğe karşı şüpheli bakış biçimi ;

(3) A.g.e., ss. 69-70.

(4) James P. WARBURG, «Pourquoi le Plan Marshall?», Ed. Self, Paris-1948, s. 9.

(5) Prof. Dr. Osman OKYAR, «L'Industrialisation en Turquie», Economies et Sociétés, Cahiers de l'I.S.E.A., t. : VII, Paris - 1973, ss. 1088.

Türkiye'de Dış Kaynak Sorunu

- Tarım kesiminin ihmali ;
- Dengesiz bir gelişme politikasının uygulanması ;
- Klâsik bütçe ve para politikasına katı bir biçimde bağlılık ;
- Dünyanın olumsuz konjontürel etkisi.

TABLO : V. — 1940 - 1949 DÖNEMİNDE DIŞ TİCARET
(Milyon TL)

Yıllara	Dışalım	Dışsatım	Fark (+, -)	
1940	69	111	+	42
1941	75	123	+	48
1942	148	165	+	17
1943	203	257	+	54
1944	165	233	+	68
1945	126	219	+	93
1946	223	432	+	209
1947	685	626	—	59
1948	770	551	—	219
1949	813	694	—	119

Kaynak : Osman OKAY, a.g.e., ss. 267 - 273.

d — 1950 - 1959 dönemi :

Hepimizin bildiği gibi, 14 Mayıs 1950'de Türkiye'de demokratik yöntemlerle gerçekleştirilen siyasal bir iktidar değişikliği oldu. Liberalizmi ve özgür girişimciliği kendine ilke edinen Demokrat Parti, «Türkiye'nin siyasal tarihinde, derin bir coşku ve ezici bir çoğunlukla» iktidara geldi (6)

Hiç bir biçimde yadsınamaz ki, «yabancı özel sermayeye ve dış kaynaklara, öncellerinden çok daha az düşman olan Demokrat Parti, ülkenin ekonomik kalkınmasına yeni bir yol açtı» (7). Söz konu-

(6) Dr. Beşir HAMİTOĞULLARI, «Planification du Développement Economique en Turquie», S.B.F. Yayını, Ankara-1968, s. 40.

(7) Dr. Ertuğrul TOKDEMİR, «Les Problèmes de l'Emploi en Turquie», (Thèse), Montpellier-1975, p. V.

su parti, Türkiye'yi dünyada oluşturulan ekonomik, militer ve kültürel nitelik taşıyan bir takım örgütlere üye yaptı. Bu döneme kadar uygulanagelmış klâsik bütçe ve para politikasını terkederek, tüketicilerin satın alım (iştirâ) güçlerini artırmaya yönelik atakça bir politika izledi. Dış alımlarda «Liberasyon»a gitti.

Ülkede, cari harcamalar yanında, mali kurumlar, liman, silo, çimento, baraj, sulama, yol, köprü v.b gibi alt yapı niteliğinde olan yatırım harcamaları arttırıldı... Tüm bunların girişiminde ve gerçekleştirilmelerinde dış kaynakların rolünün bulunduğu bir gerçektir. Örneğin, dış borçlar toplamı 1950'de 277 milyon dolar iken, 1959 sonunda bu miktar bir milyar doları aşmıştır (8).

Liberasyon sisteminin ve yatırımlardaki hızlı artışın bir sonucu olarak, 1950 - 59 döneminde hükümetler, döviz darboğazının yarattığı en çetin sorunlarla karşılaşmışlar; ve sorunun, ilkin alacaklı ülkelerle yapılan mühlet verici anlaşmalarla (Moratorium) ve sonra da % 220'i aşan bir devalüasyonla kısa dönemli çözümüne gitmişlerdir.

Anılan dönemin on yıllık ekonomik portesini -olumlu ve olumsuz yönleriyle- aşağıdaki noktalarda toplayabiliriz :

— Liberasyon sisteminin getirilmesiyle dışalımlarda, önceki döneme kıyasla % 185'lik bir artış oldu (Bakınız Tablo : VI).

— Tarım kesimine önem verildi ve türlü girdilerle bu kesimin GSMH içerisindeki payı önemli ölçüde arttı.

— Dengesiz ve plansız yatırım politikası bu dönemde de devam ettirildi.

— Dış kaynaklar görülmemiş bir hızla gelişerek, dış borçlar 10 yılda 5 kat arttı.

— Bir önceki (1940 - 49) dönemde ortalama 6. 542,3 milyon TL olan GSMH % 229 artış göstererek 21. 539,3 milyon TL'a tırmandı

— TL'nin değeri düşürüldü.

(8) Prof. Dr. Memduh Yaşa, bu miktarın 1960 yılı sonunda 1.136,6 milyon dolara vardığını bildirerek, 1950'e göre artış hızının % 410 olduğunu kaydetmekteyse de, (Bkz. : «Devlet Borçları», İstanbul 1961, s. 76) bu yanlıştır. Hatalı sonuç, yapılan matematiksel işlemin yanlış yaklaşımından ileri gelmektedir. Gerçek artış oranı % 311'dir.

Türkiye'de Dış Kaynak Sorunu

— Çeyrek yüzyılı aşan bu dönemde, «ekonomik kalkınma» çabası «Kuluçka» evresini tamamlayarak, «Doğuş» evresinin açık belirtilerini göstermeğe başladı.

— Bu on yılın ikinci yarısından itibaren döviz darlığı ve dört nala giden enflasyon, ülkenin başlıca iki sorunu haline geldi.

T ABLO : VI. — DIŞ TİCARETİN VE G.S.M.H.'NİN ORTALAMA GELİŞİMİ (*)

Yıllar	Dışalım		Dışsatım		G.S.M.H.	
	Milyon \$	Artış %	Milyon \$	Artış %	Milyon TL.	Artış %
1923 - 29	112,8	—	82,3	—	1.501,3	—
1930 - 39	67,2	40	79,4	4	1.525,1	2
1940 - 49	152,5	127	172,4	117	6.542,3	329
1950 - 59	434,2	185	323,5	88	21.539,3	229
1960 - 69	635,9	46	433,8	34	79.891,8	271
1971 - 76	2.773,4	336	1.194,2	175	356.714,1	346

Kaynak : — Tefik CAN, a.g.e., s. 70.

— «Bütçe Gelirleri Yılığ 1974», Maliye Bakanlığı Gelirler Gn. Müdürlüğü, Ankara, s. 4.

— «İktisadi Rapor 1977», a.g.e., s. 19.

B. — Doğuş ve Büyüme Evresinde Dış Borçlar

Bu evre, hepimizin anımsıyacağı gibi, bundan önceki dönemin ekonomik, politik, toplumsal ve dışsal etkilerinden hiçbir biçimde soyutlanamayacak bulunan 27 Mayıs Hükümet Darbesiyle başlar. Ve sosyo - ekonomik gelişmenin belirgin çizgilerini taşıyan birseri kurumları da beraberinde getirir. Bunlar :

— En geniş anlamda sosyal ve hukuksal içeriği bulunan bir Anayasanın yürürlüğe girmesi ;

— İkili meclis sistemi ;

(*) Yıllara göre ortalama azalış veya artışlar alınarak, yüzdeler tarafımızdan düzenlenmiştir.

Dr. Mehmet E. PALAMUT

- Anayasa Mahkemesi ;
- Devlet Planlama Teşkilatı ;
- Yüksek Hakimler Kurulu ;
- Devlet Başkanının tarafsızlığı v.b...

Hemen belirtelim ki, doğuş evresinin belirgin niteliği, yapılan harcamaların bir plan ve programa bağlanmış olmasıdır. Fakat, yukarıda da belirttiğimiz gibi, planda öngörülen amaçların gerçekleşmesi geniş ölçüde dış kaynak gereksinmesini doğurmakta ve bu kaynaklar gün geçtikçe niceliksel olarak büyük boyutlara ulaşmaktadır. Örneğin, 1960-1970 döneminde dış borçlardaki artış % 148'dir.

TABLO : VII . — TÜRK DIŞ BORÇLARININ DÖKÜMÜ
(Milyon Dolar ve TL)

Yıllar	Dövizle ödenecekler	TL. ile ödenecekler
1964	986,0	3.057,0
1965	1.081,4	3.175,1
1966	1.231,4	3.294,8
1967	1.344,4	3.293,9
1968	1.528,9	3.184,1
1969	1.704,5	3.118,8
1970	1.928,7	4.172,6
1971	2.209,7	3.845,9
1972	2.300,4	3.740,2
1973	2.654,0	3.638,0
1974	2.901,0	3.427,0
1975	3.012,0	3.412,0
1976	3.822,0	3.417,0

- Kaynak : — «Devlet Borçları Bülteni», Maliye Bakanlığı Hazine Genel Müdürlüğü, Ankara-1969, Tablo ; 5 ve 12.
— «Türkiye İstatistik Yıllığı 1973», DİE, s. 391.
— «İktisadi Rapor 1977», TTOSOTBB, Ankara-1977, ss. 452-453, Tablo : 412 ve 414.

Türkiye'de Dış Kaynak Sorunu

Söz konusu evrede, dış borçlarımızın yönetimine ilişkin olarak ikili bir ayırım yapılmıştır: Dövizle ödenecek ve TL. ile ödenecek borçlar olmak üzere. Bunların yıllar itibariyle dağılımı, Tablo : VII'de görülmektedir.

Tablo : VII'den çıkan sonucu şu biçimde özetleyebiliriz : Ulusal paramızla ödenecek dış borçlarda bir değişme olmazken, dövizle ödenecek borçlarımızda artış eğilimi görülmektedir. Basında çıkan haberlere göre (1) bugün, dövizle ödenecek olanlar 3,8 milyar dolara varmıştır. Bu durumda, 1967-77 dönemindeki 10 yıllık artış, yaklaşık olarak, % 124 yapar ki, bizce bu, dövize olan gereksinimleri oldukça yüksek, ekonomik kalkınmasını hızla sürdürmek çabasında bulunan Türkiye için bir endişe belirtisi biçiminde irdelenmemelidir.

1977 yatırım programı içerisinde dış kaynakların 1/5 oranında (2) bir yer tuttukları gözlemlenirse, dış borçların ve «dış özel yatırımlar»ın işlevleri kendiliğinden ortaya çıkmaktadır.

II. — DIŞ ÖZEL YATIRIMLAR

a. — Açıklama :

«Dış kaynak» sorununu çözümleyen önlemlerden biri de «Dış Özel Yatırımlar» (Yabancı Sermaye)'dir. Dış özel yatırım, ülke dışında yaratılan yabancı tasarrufların bir başka ülkede doğrudan doğruya girişime geçerek, fiili yatırıma dönüşmesidir.

Türklerin dış özel yatırımlarla olan ilişkileri oldukça eskidir. Fakat ne yazık ki, Osmanlı İmparatorluğunun ekonomik ve politik yönden en güçlü bulunduğu çağlarda verdiği bu ödünler, zamanla nitelik değiştirerek imparatorluğun ekonomik kaynaklarını sömüren, siyasal baskılarını arttıran bir kıskaç (kapitülasyon) biçimine koyulaylıkla dönüşebilmiştir (3).

(1) Uluç GÜRKAN, «Resmi Belgeler» Cumhuriyet Gazetesi, 20 Mayıs 1977, s. 12.

(2) «Cumhuriyet», 15.4.1977, s. 10.

(3) Bu konuda geniş bilgi için Bkz. : Dr. Mehmet SELİK, «Türkiye'de Yabancı Özel Sermaye (1923-1960)», (Basılmamış Tez), Ankara - 1960. Doç. Dr. Baran TUNCER, «Türkiye'de Yabancı Sermaye Sorunu», S.B.F. Yakını, Ankara-1968, ss. 69-74.

Lozan Antlaşmasıyla kapitülasyonlar kaldırıldıktan ve yabancı yatırımlar uluşalaştırıldıktan sonra, bir süre dış özel yatırımlara kuşkuyula bakılmış ve 1947 yılından itibaren, dış özel yatırımların uyarımı konusunda gerekli önlemler alınmaya 22 Mayıs 1947 gün ve 13 sayılı kararname ile başlanmış işe de, bu konudaki çalışmalar gerçek meyvelerini 1950'den sonra vermeye başlamıştır.

İlk olarak, 1 Mart 1950 günve 5583 sayılı «Hazinece Özel Teşebbüslere Kefalet Edilmesi ve Döviz Taahhüdünde Bulunulmasına Dair Kanun»la, yurdumuza dışarıdan gelecek olan yatırımlara transfer güvencesi veriliyordu. Anılan yasa iki maddeden oluşmakta olup bunlar :

Madde 1. — «Yurdun kalkınması için fayda mülâhaza edilen endüstri, tarım, ulaştırmave bayındırlık işleriyle, turizmle doğrudan doğruya veya dolayısıyla ilgili tesislerde ve istihsali çoğaltıcı veya ihracatı artırıcı mahiyette olan diğer işlerde kullanılmak üzere özel teşebbüsler tarafından yabancı memleketlerden yapılacak uzun vadeli borçlanmalara, toplamı 300 milyon lirayı geçmemek şartıyla, Bakanlar Kurulu kararıyla teminat mukabilinde kefalet vermeye Maliye Bakanlığı yetkilidir. »

Madde 2. — «Birinci maddede yazılı işlerde kullanılmak üzere, yabancı memleketlerden döviz veya teminat olarak getirilen sermaye gelirinin veya teşebbüs mevcudunun kısmen veya tamamen harice transferini sağlamak üzere gerekli döviz izininin verileceği hususunda Maliye Bakanlığı bu teşebbüslere karşı taahhüde girebilir»

Fakat, hemen belirtelim ki, gerek 1947'de gerekse 1950'de yapılan bu girişimler sonuç vermemiştir.Çünkü bunlar yetersiz kalmışlardır. Bu nedenle, 1 Ağustos 1951 tarih ve 5821 Sayılı «Yabancı Sermaye Yatırımlarını Teşvik Kanunu»nu 1951 yılı ortalarında TBMM kabul ederek, hemen onu uygulamaya koyma gereğini duymuştur. Anılan yasayla, daha önceki yasa veyönetmeliklerin boşlukları giderilmekle kalınmıyor, dış özel yatırımların hak ve zorunlulukları,çalışma koşulları tanımlanıyordu.

Çok geçmeden, söz konusu yasanın da gerekli gereksinmelerę yanıt vermediği görüldü. Çünkü, anılan yasanın korurluğu al-

Türkiye'de Dış Kaynak Sorunu

tında Türkiye'ye gelen dış özel yatırım, 8.11.1951 - 15.1.1954 devresinde, 20 milyon TL.1 ancak aşırıyordu (4). Daha fazla dış özel yatırım çekmek ve 5821 sayılı yasanın başarısız yönlerini gidermek umuduyla, TBMM 1954 yılında iki yasa daha çıkararak yürürlüğe koydu :

— 6224 sayılı Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunu,

— 6326 Sayılı Petrol Kanunu.

Birinci yasayla, yasa koyucuları iki işlevin gerçekleştirilebileceği kanısındadırlar: 1) Dışsatımları arttırarak döviz kazandırıcı işlev; 2) Özel yatırımlar yoluyla, dışalımın azalmasına olanak sağlayarak döviz tasarruf ettirici (Dışalımın yerine geçme) işlev.

6224 sayılı yasa uyarınca yurda gelecek olan dış özel sermaye, yurt ekonomisinin kalkınmasına yararlı olmak, Türk özel girişimcilerine açık bulunan uğraşı alanlarında çalışmak ve uğraşları için hiçbir biçimde tekel ve ayrıcalık isteminde bulunmamak zorundadır (5). Söz konusu yasanın ikinci maddesinde nelerin «Yabancı Sermaye» oldukları açıklanmıştır. Buna göre :

«— Yabancı para şeklindeki sermaye,

— Makine, teçhizat, alât ve bu mahiyetteki mallar, makine aksamı, yedek parçalar ve Komitenin kabul ettiği sair mallar,

— Lisanslar, patent hakları ve alâmeti farika gibi fikri haklar ve hizmetler,

— Komitenin vereceği karar ile yeniden yatırılmak suretiyle sermayeye kalbedilecek kârlar»,
dış sermaye olarak sayılmıştır.

İkinci yasa ise, tamamen bambaşka bir uğraşı alanı olan petrolün arama ve işletilmesine yönelik bulunmaktadır. Oldukça pahalı bulunan ve özel bir ihtisas gerektiren petrol sondaj ve üretim işlerinde dış özel yatırımların katkısını sağlayarak hem ileri Batı teknolojisinden yararlanmak, hemde yetersiz kalan ulusal yatırımları

(4) Nelson ARDİTİ, «Les Investissements Etrangers en Turquie», Librairie Droz, Genève-1970, s. 51.

(5) 6224 Sayılı Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunu m. 1.

tamamlamak istenilmiştir. Fakat, hemen belirtelim ki, bu yasa kendinden bekleneni Türk toplumuna vermediği veya veremediği gibi, 1963 ve onu izleyen yıllarda başlatılan bir takım sosyo-politik polemiklerin ve diyalogların da kökeni olmuştur.

Konumuzu fazla dağıtmama nedeniyle, biz burada yalnızca 6224 Sayılı yasa çerçevesinde yurdumuza gelen dış özel yatırımları incelemekle yetineceğiz.

b. — 6224 Sayılı Yasaya Göre Gelen Dış Özel Yatırımların Nitelikleri :

Fazla ayrıntılarına girmeksizin, sözkonusu yasa uyarınca ülkemize gelen dış özel yatırımların genel niteliklerini şu biçimde özetleyebiliriz :

1. — Türkiye'ye gelen dış yatırımlar iç ulusal yatırımlarla işbirliği yaparak, ekonomik uğraşlarını birlikte sürdürmek istemektedirler. Örneğin, dış kaynaklı işletmelerin semayeleri incelendiğinde, hemen hemen hepsinde rastlanan belirgin nitelik aynıdır : sermayenin % 50'ine yakın kısmı yerli girişimcilere ait bulunmaktadır (1).

2. — Gelen dış kaynağın büyük çoğunluğunu «aynı» nitelikte bulunan sermaye oluşturmaktadır. Bu da, yaklaşık olarak % 60'a yakın bulunmaktadır (2).

3. — Sözü edilen dışözel yatırımlar, ekonomik kalkınma bakımından önemli bulunan sahalara değil de, kendisi için çıkarlı bulunan uğraşı alanlarını (Taşıt araçları, Elektrik Makineleri, Kimya, Lâstik, Turizm v.b.) seçmektedir. Örneğin, Kimya, Taşıt Araçları ve Elektrik Makineleri üretim alanlarında yatırım yapanların toplam dış özel yatırımlara oranı, % 50'i aşmaktadır. Oysa, Tablo : VIII'de gayet açık bir biçimde izlenebileceği gibi, Yapı Malzemeleri, Ambalaj, Çimento, Dokuma - Giyim sanayiî dallarında yapılan dış özel yatırımlar oldukça düşüktür.

(1) Prof. Dr. Kenan BULUTOĞLU, «100 Soruda Türkiye'de Yabancı Sermaye», Gerçek Yayınları, İstanbul-1970, s. 158.

(2) Bkz. : «Yabancı Sermaye Özel İltisat Komisyonu Raporu», DPT, Ankara-1966.

Türkiye'de Dış Kaynak Sorunu

4. — 1976 yıl sonu itibariyle 106 firmadan oluşan dış özel yatırımların geldikleri ülkelere göre dağılımları dikkate alındığında, Federal Almanya 24 firmayla başta gelmekte, onu 20 firmayla ABD, 12 firmayla İsviçre, 8 adet firmayla Fransa, 6'şar firma ile İtalya, Hollanda ve Avusturya izlemektedir. Eğer bu sıralama yatırım büyüklüklerine göre yapılacak olursa, Fransa başta yer almakta, onu sırasıyla ABD, F. Almanya, İtalya, İsviçre izlemektedir (3).

TABLO : VIII. — DIŞ ÖZEL YATIRIMLARIN SEKTÖREL DAĞILIMI

Sektörler	Sıra No :	Toplam dış yatırım içindeki payı (%)
Taşıt Araçları	1	23,35
Elektrik Makineleri	2	14,28
Kimya	3	13,67
Lâstik	4	10,21
Turizm	5	9,78
Gıda - İçki - Tütün	6	6,82
Bankacılık	7	5,02
Madeni Eşya	8	3,92
Tarım Alet ve Makinaları	9	3,43
Makina İmalâtı	10	2,56
Kâğıt	11	2,23
Cam	12	2,09
Çimento	13	1,42
Dokuma - Giyim	14	0,98
Plastik İşleme	15	0,17
Amlablaj	16	0,05
Yapı Malzemeleri	17	0,02

Kaynak : «İktisadi Rapor 1977», A.g.e., s. 351, Tablo : 341.

5. — Bir başka belirgin nitelik ise, gelmesine izin verilen yatırım miktarı ile gerçekleştirilen (fiilen gelen) arasında büyük niceliksel fark-

(3) Uluç GÜRKAN, 22.4.1977 tarihli «Cumhuriyet» Gazetesinin 10. sayfasında Fransa'yı birinci sıraya koymasına karşın; İktisadi Rapor 1977 s. 352'de Fransa'yı ancak beşinci sırada irdellemektedir.

ların olmasıdır. Bir başka anlatımla, gelmek için istemde bulunmuş ve bu istemleri olumlu karşılınarak yurda gelmesine izin verilmiş dış özelyatırımların tamamı gelmemekte, bir kısmı sonradan vazgeçmektedir. Bu oran ise, % 50'nin üzerindedir. Bu da bize, dış özel yatırımların ne kadar çekingen ve ürkek olduğu konusunda genel bir kanı vermektedir. Bunun ise, türlü nedenleri vardır.

c. — Dış Özel Yatırımların Evrimi :

Alınan tüm uyarım önlemlerine rağmen, acaba Türkiye'ye gerçek olarak gelen dış yatırımlar yeterli midir? Bu soruya verilecek yanıt olumsuzdur.

Dış özel yatırımlar, Türk ekonomisi büyüdükçe ve uğraşı alanı olarak seçtiği sahalarda gün geçtikçe dev ulusal firmalar doğdukça, kendinden beklenenleri vermemeye başlamıştır. Buna, «kendinden beklenenleri vermemek» değil de, dış özel yatırımlara gerçek ötesi umutlarla bağlanmak» sonra da «zaman ve mekân ölçülerindeki gelişmelerle hiçbir bağlantı kurmaksızın, bu gerçek ötesi imgelerin somutlaşmasını beklemek», somutlaşmayınca da : «Boşa çıkan umutların acı ve derin vurgusuyla uyanıp suçlu aramak; us ötesi yargıda bulunmak» demek daha doğru olur, kanısındayız. Çünkü, 1951 - 1962 arasındaki 12 yıllık devrede Türkiye'ye 42,1 milyon dolarlık dış özel yatırım gelmişken ; 1963 - 1975 döneminde 770,0 milyon dolar gelmiştir ki, artış oranı % 1728'dir (4). Türkiye'ye gelen bu yatırımları, iki dönem (Plansızve Planlı) içinde, kümülatif olarak Tablo :IX'da ayrıntılarıyla görmek mümkündür.

Tablo :IX'un incelenmesinden çıkan pekin sonuç, dış özel yatırımların çok yavaş bir gelişme gösterdiğidir. Planlı dönemde 13 yılda 21 milyon dolardan (1963) kümülatif olarak 770 milyon dolara (1975) yükselmiştir ki, bu yıllık ortalama 59,2 milyon dolara baliğ olmaktadır. Aslında bu, büyük sosyo - ekonomik sorunları bulunan ve oldukça yüksek kalkınma hızını gerçekleştirmek isteyen, günümüz Türkiyesi için pek önemsenecek nicelikte bir dış kaynak

(4) 1958'e kadar olan kümülatif veriler 1 Dolar - 2,80.— TL.; ondan sonrakiler 1 Dolar = 9,— TL. paritesi üzerinden saptanarak, 42,1 milyon dolar tarafımızdan bulunmuştur.

değildir. Hele bunun ortalama olarak yılda 30 milyon dolarının kâr olarak transfer edildiğini göz önüne alırsak, dış özel yatırımların ekonomik kalkınmamıza somut katkısının gayet çüzi (havuzda bir damla, olacağı bir gerçektir.

TABLO : IX. — PLANSIZ VE PLANLI DÖNEMDE DIŞ ÖZEL YATIRIMLAR

Yıllar	Plansız Dönem		Planlı Dönem	
	Kümülatif	Yıllar	Kümülatif	toplam
	Toplam (000 - TL)		Milyon (\$)	
1951	3.410	1963	21	
1952	6.403	1964	46	
1953	7.551	1965	68	
1954	10.149	1966	98	
1955	18.151	1967	128	
1956	39.806	1968	115	
1957	50.337	1969	152	
1958	65.405	1970	210	
1959	85.230	1971	255	
1960	103.941	1972	298	
1961	146.997	1973	377	
1962	234.243	1974	465	
		1975	770	

Kaynak : — «Ticaret Bakanlığı ve 50. Yıl», Ticaret Bakanlığı Yayını, No: 1, Ankara - 1973. s. 360.

— «İktisadi Rapor 1976», A.g.e., s. 361.

Daha fazla ayrıntılara girmeden, söz konusu özel yatırımların tarihsel süreç içerisindeki değerlendirmesini yaparken diyeceğiz ki :

— Bugün Türkiyede'de, düşünen kafaların çoğunluğunun katı bir biçim de iki grupta tolandıklarını görüyoruz : Özel dış yatırıma gerektiğinden fazla umut bağhyarak onun gerekliliğine aşırca inananlar; ve, dış yatırımların ülkeyi yakan ve yıkan bir ateş olduğunu herkese haykırarak, bu kaynağın yararlarını tümüyle yadsıyanlar. Aslında, her iki tutum da sakıncalı olup, eklektik bir ortamın yaratılması gerekli ve zorunludur.

Türkiye'de Dış Kaynak Sorunu

— Anılan yatırımlar, getirdiklerinin yarısına yakın bir kısmını tekrar dışarıya götürmektedirler. Bizce bu, üzerinde fırtınalar koparılacak bir sakınca değil, ülkedeki finansal ve tecimsel yasaların yetersizliğinden, her konuşmak isteyen bu konuda bildiri dağıtarak söylevler çekerek sosyo-politik ortamı bulandırmasından ileri gelmektedir. Kaldı ki, dış özel yatırım bir dış ülkeye giderken, her şeyden evvel, sağlayacağı çıkarı transfer yepma güdüsüyle devinir. Kâr transferi doğaldır. Önemli olan, bu transferi oldukça ertelemek, ülke çıkarlarıyla bağdaşır bir duruma dönüştürmektir.

— Gelen dış yatırımların global olarak endüstriyel dağılımları incelendiğinde, bunların büyük çoğunluğunun imalât sanayiinde toplandıkları görülür. Bu bizce, Türkiye'deki tüketicilerin tüketim malları gereksinmelerinin gerekli ölçüde ulusal işletmelerce karşılanmadığının ifadesi olup, bunun sonsuz sürüp gideceği anlamı çıkarılmamalıdır. Kaldı ki, «imalât sanayii» deyimini oldukça geniş anlamli olup, her türlü cer alet ve makina yapımından kauçuk, kimya, dokuma, gıda, içki, tütün, elektrikli ev aletleri (électroménagers) ve bunların paketlenme ve pazarlanmasına kadar olan süreci içermektedir. Biz o kanıdayız ki, yakın bir gelecekte bu endüstri dalında da, -ekonomik gelişmenin bir sonucu olarak - ulusal firmaların başat olacağıdır.

İmalât sanayiinden sonra ikinci sırada, hizmetler kesimi yer almaktadır. Büyük Atatürk'ün Türk toplumunun niteliğini belirleyen şu sözü unutulmamalıdır: «Bu ulus her şey olur; fakat, uşak asla!» Oysa, anılan çağdaş kesimin kökenini oluşturan ortak nitelik, «efendilik»le «uşak»lığın birlikte sunumu biçimindedir. Bu satırların fakiri, Nevşehir - Göreme yörelerini Nanterre (Paris) Üniversitesinin değerli bir profesörüyle dolaşırken, oldukça görkemli bir otelde konakladıktan sonra, oradan ayrılırken anılan gezginin söyledikleini, halen buruk bir biçimde duyar gibidir: «Un service dégueulasse! à un hôtél impeccable. C'est incroyable!..»

Biz, özellikle turizm alanında, dış yatırımcıların yerli girişimcilerden çok daha etkili olabileceklerine tüm içtenliğimizle inanmaktayız. Çünkü, somut bir tesisi kurmak başkadır, onun işletilmesini ussal olarak sağlamak başkadır. Birincisi ekonomik koşullara bağlı bulunduğu halde, ikincisi tamamen yönetimle ilgili olup bir takım kişisel, eğitimsel, görgüsel bilgi ve becerilere dayanmaktadır.

— Dış özel yatırım devet olunurken ondan, genellikle iki amaçla gerçekleştirilmesi istenir. Bunlardan birinci amaç, az gelişmiş ülkelerde kıt olan sermaye (anamal) nin dış kaynakla tamamlanarak arzulan yatırımın gerçekleştirilmesidir. Başka bir anlatımla, parasal niteliği olan maddesel bir katkıdır. Bugün ülkemiz açısından, dış özel yatırımların toplam yatırımların içerisindeki katkıları bir hiç mesabesinde. Bu yönden anılan yatırımların yararına inanmak tutarlı ve gerçekçi bir davranış değildir. Ama bunu, çeyrek asır önceki zaman ve ortam boyutlarıyla değerlendirecek, varılacak olan genel kanı ve sonuç, hiç şüphesiz, farklı olacaktır. Bugün, «İstanbul Hilton»un yanında bir «Tarabya»yı, bir «Divan Oteli»ni, Başkent'de bir «Dedeman»ı, bir «Marmara Oteli»ni ve bir «Ankara Oteli»ni düşünmek, hiçte çarpık bir düşünce biçimi sayılmaz. Aynı biçimde, bir «Pfizer»i, bir «Roche»u, ne bileyim herhangi bir addaki yabancı kaynaklı bir firmayı bugünkü ortamda, «Eczacıbaşı» veya «Deva» ile kıyaslayabiliriz. Fakat ne var ki, bu örnek ve önermeleri 25 - 30 yıl öncesinin ölçekleriyle, tarafsız ve bilimsel olarak ele alıp irdelediğimizde, varılan sonuçlar birbirlerinin aynı olmayacaklardır. Bu nedenle, değerlendirmeler yapılırken, «zaman» ve «ortam» koşulu unutulmaması gereken temel bir etken olup, sosyal olayların bileşim ve ayrışmalarında göz önünde bulundurulması zorunlu gerçek bir odak noktasıdır.

Beklenen ikinci amaç ise, maddi bir mal katkısı olmayıp çağdaş ileri üretim teknik ve yönteminin yurda gelmesini sağlamak; adına «know-how»dedikleri ussal ve ekonomik işletme bilgisinin ve sırrının ulusal uğraşı alanında olumlu etkilerini arırmaktır.

Biz bu ikinci amaç bakımından, dış özel yatırımların yararlı olabilecekleri - Türkiye yönünden - kanısını taşımaktayız. Çünkü, bazı öyle ince ve özel nitelik gösteren ekonomik uğraşlar vardır ki, onları sürekli olarak dışarıdan sağlanan kredi olanaklarıyla ayakta tutmak olası değildir. Bizzat olayın içine girmek, o olayı bilenlerle yek vücut olmak gerekecektir. Bu da ancak dış yatırımlarla sağlanabilir.

— Anılan yatırımların yarar ve sakıncalarına gelince, bu konuda çok sey konuşuldu ve yazıldı. Aslında, bir konunun sakıncalarının bulunması, aynı konunun yararlarının olduğuna karine (présomption) teşkil eder. Önemli olan, içinde yaşanan karşıt-

Türkiye'de Dış Kaynak Sorunu

lıklar dünyasında söz konusu yarar ve sakıncaların bağdaştırılmalarıdır. Bu ise, çözümünü olanaksız bir sorun değildir.

SONUÇ

Yukarıda üç ana başlık altında açıklanmaya çalıştığımız inceleme sonucu, kayda değer bulduğumuz noktaları aşağıdaki gibi sıralamak olasıdır :

1. — «Giriş» bölümünün ikinci paragrafın daaç ıklanan nedenlerle, az gelişmiş ülkelerin büyük çoğunluğu «dış kaynak»lara gereksinme duymaktadır. Bu gereksinmenin boyutları, söz konusu ülkelerin sosyo-ekonomik koşullarından hiçbir biçimde soyutlanamaz. Ülke koşullarının farklılıklarına göre, kendine baş vurulan dış kaynakların nitelik ve nicelikleri sürekli olarak değişmektedir.

2. — Türkiye, dış kaynaklardan olan Dış Borçları ve Dış Özel Yatırımları uzun süreden beri kullanagelmektedir. Yadsınamaz ki, amaçlarının ve sosyo-ekonomik yapısının sonucu olarak da, bir süre daha onları kullanacaktır. Bu araçlardan, dış borçlarımızın hızlı bir biçimde arttığı doğrudur. Fakat, bu artışı tek yönlü ele almamak, Türkiye'nin sosyo-ekonomik yapısını belirleyen öğelerdeki değişme ve büyümelerle ilinti kurarak irdelemek gerekir.

3. — Her önüne gelen, her geçen gün sosyal bir içerik kazanan ve kazandığı ölçüde de yaygınlığı artan demokratik yönetim bireylere sağladığı özgürlüklerden yararlanarak, her konuda - özellikle dış kaynak konusunda - olumlu veya olumsuz öneride bulunmak suretiyle toplumsal çalkıntıları arttırıcı ve Devletin itibarını sarsıcı eylemlerden kaçınmalı; bu tür işlevler, gerekli ve yetkili olan kurumlara ve kişilere bırakılmalıdır. Aksi durumda, gerekli yetkilerle donatılmış bulunan kurumlara ve kişilere olan güven ve saygınlık sürekli olarak yitirilecektir. Yitim ise, çoğulcu demokratik yönetimi kokuşturup yıkan baş hasımdır.

4. — Türkiye'nin kullandığı ikinci yabancı kaynak, dış özel yatırımlardır. Bu yoldan Türkiye, tüm uğraşı ve uyarım önlemlerine rağmen, umduğu nicelikte dış kaynak sağlayamamıştır. Bunun türlü nedenleri vardır. Kanımızca, içinde yaşanan çağın Türkiye'sinin bu yolla sağlanacak maddi dış özel yatırıma gereksinmesi hemen hemen kalmamış gibidir. Ama buna karşın, maddi olmayan özel yatırımların yarar sağlayacağı da bir gerçektir. Bu gerçek, hiçbir biçim-

de yadsınmamalı ve en az sakıncalarla en çok ulusal yararları bağdaştıracak gerekli yasal değişiklikler yapılmalıdır.

5. — Ülkemizin bir döviz darboğazıyla alnaç alnaca olduğu gerçektir. Fakat, bu darboğaz ve dövize duyulan gereksinme yalnızca bugünün Türkiye'sine özgü bir durum değildir. Dış ticaret bilançomuz 1948'den bu yana sürekli olarak açık vermektedir. Şayet, döviz kıtlığı 1977 yılına has bir durumu yansıtsaydı, 12'şer yıl arayla sürdürülegelen (1946, 1958 ve 1970) devalüasyonlar yapılmamış olmalıydı. Ama denilecektir ki, süregelen ödemeler bilançosu açıkları nasıl kapanacak?

Aslında, bir ülke aldığı kısa ve uzun süreli borçlarını planlı ve ekonomik bir biçimde kullandığı ve yönettiği sürece, borçlanmadan korkmamalıdır. Borçlarla açıklar kapanabilir. Üstelik, borçlanmanın nedeni yalnızca ödemeler bilançosunun açıklarını kapamak da değildir. Gerçek sorun, açıkları kapamaktan ziyade, dış borçlanma politikasının diğer para ve ekonomi politikalarıyla uyumlu olarak, amaçlarından saptırılmaksızın, kullanılıp kullanılmadığı sorunudur. Sonra, sık sık işitilen : «Borç yükümüz taşınmaz duruma geldi», «gırtlığımıza kadar borçlandık» gibi ahşıl gelmiş sözler ise, ciddi-yetten uzak, bilimsel nitelikleri bulunmayan totolojilerdir. Bir kere, borçlanmanın bir «yük» olup olmadığı bile çağımız ekonomist ve maliyecilerince (1) henüz açıklığa kavuşturulmamış, tartışmalı, bulutlu bir kavramdır. İkinci olarak, «dış borç servisinin dışsattım gelirlerine oranı» demek olan «Borç servisi Rasyo»muz incelendiğinde, % 34,7 (1963)'den % 13,4 (1976)'e düştüğü görülmektedir (2). Borçlarımızın abartmalı bir düzeye («gırtlığa kadar») tırmanmadığını ise incelememiz süresince gördük. Kaldı ki, Türk ata sözüne göre «borç, yiğidin kamçısıdır». Hele bu «kamçı», hemen hemen tüm ekonomilerin enflasyonist bir baskı altında oldukları ve bireylerinin de enfasyondan korkup kaçacakları yerde, kendilerini ona alıştırdıkları (mithridatisation) bir dünyada olursa, çok daha etkin olacaktır.

6. — Devalüasyon maraza ilaç olur mu? Kişisel olarak biz, sözü edilen açıkların kapatılması amacıyla, şimdiye dek 12'şer yıllık aralıklarla sürdürülen parasal operasyonlara da taraftar değiliz.

(1) Bkz. : Prof. Dr. Macit İNCE, A.g.e., ss. 160-186.

(2) «1977 Mali Yılı Bütçe Gerekçesi», Maliye Bakanlığı, Ankara-1976. s. 70.

Türkiye'de Dış Kaynak Sorunu

Çünkü, alışlagelmiş bir durağan iktisat politikası aracı olarak kullanılan devalüasyon, bugün varsayılan - kısa süreli - bir çaredir; fakat, yarayı iyileştirip kurutan bir ilâç değil!.. Üzülerek belirtmeliyiz ki, B. Ü. İktisadi ve Sosyal Bilimler Fakültesinin Kirazlıhayla (Uludağ)'da 20-21 Mayıs 1977 tarihinde düzenlediği «Türkiye 77» seminerinde, İstanbul İktisat Fakültesinin bir çok değerli hocalarının çoğunlukla «Türkiye'nin döviz darboğazları» için önerdikleri önlem hep aynıydı; Devalüasyon!..

Oysa, anılan önlemin başarıya ulaşabilmesi için, enflasyonist baskının olmadığı bir ekonomide, iki önemli koşulun bulunması zorunludur: Dış istemin elâstik, iç üretimin ise sert olması gerekir. Oysa, söz konusu iki koşulun nitelikleri Türkiye'de tersine çalışmaktadır. Dıştan gelecek mallar hakkında tüketicilerimizde, «üstünlükleri tartışılmaz» müşterek bir kanı vardır. Bu tartışma götürmeyen üstün kanıyı kırmak, - kısa sürede - olası değildir. İkinci olarak, üretimimiz geniş olarak sosyal, siyasal ve konjonktürel devinmelerden kolaylıkla etkilenebilmektedir. Üçüncü olarak, Türkiye'de devalüasyona gitmek - ki buna, şimdiye kadarki seyre uyması için daha 5 yıl var -, fiyatlar genel düzeyinin yapılacak olan devalüasyon nisbetinde artması demektir. Bir başka deyişle, ulusça alışılmış şimdiki enflasyonun en yüksek aşamasına varması demek olur ki, bu da devalüasyondan umulan imgesel yararı sıfıra (0) indirger. Dördüncü olarak, Türkiye dışalımlarından vazgeçemez. Çünkü enflasyonist bir ortamda, dışalımın büyük çoğunluğunu oluşturan ilk madde, ara ve yatırım mal girdilerini azaltmak, «yanına çırayla gitmek» demek olur. O halde, hastayı iyileştirici gerçek ilâç nedir?

7. — Alınacak olan devalüasyon gibi palyatif önlemlerle gerçek sorun çözümlenmemekte, aksine saklı bir biçimde yığınlaştırılmakta ve belli bir süre sonra bu yığınlar uç vermektedirler.

Cumhuriyet Türkiye'sinin kuruluşundan bugüne dek geçirdiği ekonomik evreler (embriyon - çatlama - doğuş - büyüme) incelendiğinde, şu gerçeğe karşı karşıya gelinecektir: Her devrin «moda»sı ve «tutku» su birbirinden tümenden farklı bulunmaktadır. Ekonomimiz kuluçka devrinde iken, prestij ve lüks unsuru «büyük aile tipi» dir. Bekçilerin, arabacıların, uşakların, aşçıların ve lalaların bulunduğu büyük aile her şeydir. Fakat, ekonominin «kuluçka» aşamasından

«doğuş» sürecine gelmesiyle birlikte, bu «büyük aile» yerini, güçlülüğün, çapkinlığın ve hızın simgesi olan «Chevrolet» ve «Mercedes» lere kaptırmıştır. Tüm bunlardan nasibini alan ve doyumunu sağlayan, «büyüme evresi»nin ortasında bulunan günümüz Türkiye'sinin insanların bilinçsiz ve savurgan gereksinimleri, ne «büyük aile» ne de «Chevrolet» veya «Mercedes» kontlarıdır. Fakat, kızını veya oğlunu Paris'de, Londra'da, Roma'da, Cenevre'de, nasıl söyleyelim yahut New-York'ta okutan «iyi aile» tipleriyle, yaz tatillerini Cannes'de,, Saint Tropaz'de, Sète'de geçiren; kış kayaklarını da Cortina'da, Alpe d'Huez'de, Saint Moritz'de yapan «mirasyedi» kopukları; ve gerçek islamdan uzaklaşıp kutsal topraklara kör kör gidip gelmeyi olağanlaştıran ve Kâbe'ye yüz sürmenin gerçek bilincine erirmediklerinden aynı davranışı 5 - 10 kez tekrarlıyan «hacı bey» taslaklarıdır. Yurt dışında, «küçük bir prens» veya «prens» yaşamı sürdürmenin adına, Türkiye'de ne zamandan beri «kızımız» veya «oğlumuz tahsilde» deniyor? Ve bu «prens» veya «prens»ler nasıl oluyor da «iyi aile»den sayılıyorlar?!

8. — Sorunu çözümlemek için, alınacak önlemler oldukça basittir. Olumlu etkilerinin çok büyük olacağına inandığımız bu önlemler şunlardır :

— Çok sıkı bir döviz kontrolü politikasının sür'atle uygulamaya konması;

— Devlet adına gönderilen ve yabancı ülkelere finansmanı sağlanan burslu öğrencilerinde, hiçbir özel dövizlinin yurt dışına öğrenime gönderilmemesi;

— Zorunlu durumların dışında, yıldabir kezden fazla yurt dışına çıkış yasağının getirilmesi;

— Her ne surette olursa olsun, değişik kur uygulama sisteminin ve kısa sürelerde para ayarlama yöntemlerinin kaldırılması;

— Yasal olmayan dışalımve dışsatımı yasaklayan ve ağır biçimde yaptırımlar getiren bir yasanın çıkarılması;

— Servete yönelik, gerçek nittelikte ve artan ornlı bir verginin uygulama alanına ivedilikle konulması;

— «Kota»ların yeniden gözden geçirilmesive sıkı biçimde kontrolünün yapılması;

Türkiye'de Dış Kaynak Sorunu

- Belirli bir süre için, «sübvansiyone fiyat» politikasının terk edilmesi;
- Selektif para ve kredi politikasının uygulanması;
- «Vergiden kaçınma» yollarını en düşük düzeye getirecek ve her türlü «vergi kaçakçılığı»nı önleyecek etkin, sert (draconien) önlemlerin alınması;
- Borçların yeniden bir dökümünün yapılarak yeni bir borçlanma politikasının ve planının uygulanması, ve bu konudaki tüm gizliliklerin ortadan kaldırılması;
- Özel bir lüks servet vergisinin konması;
- Kiraların dondurularak, gayrimenkul sermaye iradı vergisinin ödenip ödenmediğinin kontrolünü sağlamak için, tüm kiracıları buldukları vergi dairelerine «ihbar» niteliğinde beyanda bulunmaları zorunluğunun yasal olarak getirilmesi;
- Gümrük kontrol ve denetimlerin etkinliğinin sağlanması;
- Büyük ölçüde dışa bağlı olup, üretimlerinin sürekliliğini savurganca tüketimin uyarılmasında ve reklam yoluyla tüketicilerin ussal kanılarını saptırmada gören endüstri kollarının bu tür işlevlerini durduracak, ekonomik ve mali önlemlerin alınması (*)

(*) Yaptığımız bu inceleme, Maliye Bakanlığının aldığı son önlemlerden önce kaleme alınmış olup baskıda bulunduğu yeni gelişmeler değerlendirmelerimizin dışında kalmıştır. Okuyucularımızdan özür dileriz.